

Filozofija birokratije

U konceptu Crne Gore kao „mikrodržave“ posebno sam insistirao na uticaju prevelike administracije na način razmišljanja u društvu. Ukazivao sam na opasnosti koje birokratski duh može imati i ima na mlade ljude i njihovu životnu orijentaciju! Da je tako, indikator je i opredijeljenost mladih prilikom upisa u struke koje su priprema za poslove u birokratiji. O značaju uticaja birokratskog duha i birokratije na način razmišljanja u jednom društvu mogu govoriti i iz ličnog iskustva, ali i sa aspekta teorijskih radova, prije svega Maksa Vebera i Ludviga von Mizesa. Današnja kriza je ponovo aktuelizovala pitanje: država ili tržište? (više konceptualno-normativističko, nego praktično pitanje). Ovo je nekako kao sukob između dobra i zla! Naravno, načelo dobra je utekovljeno u božanstvu koje se zove Država, materijalizaciji te vječne ideje morala; dok je načelo zla u „strogom individualizmu“, sebičnim ljudima, što se materijalizuje preko tržišta! U tom antagonizmu država je uvijek u pravu, a pojedinac uvijek krivac. Država je reprezent opšteg dobra, pravednosti, civilizacije i vrhovne mudrosti i moralnosti – pojedinac sve suprotno od toga. Tako je za mnoge državne svojina svetinja napretka i sigurnosti, državni univerziteti oličenje profesionalizma i stručnosti, dok je privatna svojina korumpirana i nemoralna, a privatni univerziteti mjesto za izdavanje lako stečenih i plaćenih diploma. Nekako, kao da ova logika sve više nadolazi u Crnoj Gori poslije njene suverenosti! Izgleda da smo pobrkali borbu za državu kao instituciju i prepoznatljiv znak identiteta sa državom kao vlašću građana i potrebi očuvanja državne svojine kao nužnog uslova za očuvanje moći države.

Luj XIV je bio iskren kada je rekao: „Ja sam država“. Savremeni zaljubljenik u državu je skromniji i kaže: „Ja sam sluga države“, ali on polazi od toga da je država Bog i da je od Boga. Protiv svega se možete buniti sem protiv države – odnosno protiv njenog „poniznog i uvijek raspoloživog čovjeka, birokrate“.

Sa koliko ponosa i važnosti ljudi ulaze u državne institucije. Nekako kao da krajičkom oka traže da li ih neko vidi i da li im se divi. Tako jedna moja studenkinja, koja je zbog veće plate napustila jedno Ministarstvo i pošla u privatnu agenciju kaže „Najteže mi je bilo ujutro, kada sam mora da da iza zgrade ulazim stepenicama u suteran... Kada sam ulazila u glavnu zgradu Vlade, one kamene stepenice su me činile i ponosnom i sigurnom!“. Nekako iz iskustva mi proizilazi da ljudi iz birokratije osjećaju svetu dužnost da se za svog idola – Bog Državu – bore protiv sebične svjetine! Zakoni su za odbranu države od svjetine. Birokrata može i da prekrši zakon, jer je to u interesu države! Zar npr. policajac nije „bolećiv“ prema „kolegama iz Vlade“, pa ih rijetko kazni?

Da li zakon važi za svakoga? Filozofija birokrata je da za njih ne bi trebalo da važi! To je misao ukorijenjena u čovjeka iz birokratije, a koju nije imao prije ulaska u birokratiju. Ona se evolutivno razvija kroz sistem pravila i ponašanja u administraciji i kao nevidljiva bolest osvaja čovjeka malo po malo. Sjećam se mnogih kada su počinjali svoju birokratsku karijeru, kako su bili protiv mnogih birokratskih pravila... Na upozorenje da će i oni jednog dana biti takvi, oštro su reagovali da se to neće desiti!... A desilo se! Čak mnogo brže nego što sam očekivao!

Država je institucija koja ima silu primjene zakona, odnosno primjene sile i prinude prema pojedincu. Ali ta ogromna moć se ne može, niti smije prepustiti pojedincu i njegovoj diskreciji, bez obzira koliko se on može smatrati i kompetentnim i pametnim. Ta moć vjernog sluge – birokrate mora biti ograničena! A može je ograničiti samo zakon!

Moramo shvatiti da službenici, birokrate nisu Država. Oni su samo kako kaže Mizes „ljudi izabrani da bi primjenjivali zakone!“ Alternativa vladavini zakona je vladavina apsolutne diskrecije

Jedna od opasnih crta birokrate je sopstvena samodopadljivost i vjera da je on altruista. Odnosno, da on radi svoj posao iz altruizma, iz brige za narod, zarad očuvanja opšteg dobra i sl. Naravno, altruisti su mnogo „vredniji“ od sebičnih pojedinaca, ljudi koji se bave biznisom, ljudi koji na nesigurnom tržištu treba da obezbijede novac za život. Još je njemačka filozofska misao skoro namjerno napravila zabunu, kada je svakog čovjeka u državnoj službi obavila aurom takve altruističke samopožrtvovanosti. Kako navodi Ludvig Mizes, filozofi etatizma shvataju državnog službenika kao sveto biće, kao neku vrstu sveštenika koji žrtvuje sva zemaljska dešavanja i ličnu sreću kako bi što bolje služio Božjoj volji Države! Policijac na ulici nije tamo radi altruizma već što na taj način zarađuje novac za ostvarenje svojih ličnih potreba i interesa. Saobraćajac nema više razloga za samoljublje i altruizam od proizvođača semafora.

Da li ste primijetili kako službenici i birokrate uvijek koriste prisvojni pridjev „naš“! Najčešće „naš državni interes“; „naš interes je da sačuvamo ‘državnu svojinu’“; „zašto rasprodajete našu državnu svojinu?“; oni kukaju za „našim državnim preduzećima“! Naravno, „naš“ interes je drugačiji od „njihovog interesa“, interesa „tržišnih sebičnjaka“. „Mi moramo kontrolisati tržište da bi zaštitili naš državni interes“! Retorika otkriva podsvijest!

Od ove retorike do političkih izbora nema mnogo koraka. Ko je spreman da obezbijedi što veće javne fondove dobija naklonost birokrata kao birača! Ko hoće makrodržavu, taj je miljenik birokratije.

Zašto je koncept mikrodržave toliko nepopularan među birokratama, političkim partijama, svakome kome je država i državna služba izvor prihoda za život?! Zašto baš otuda toliko kritika na račun male i efikasne državne uprave? Zašto neki i kažu da je to koncept koji će ukinuti državu (Crnu Goru)? „A šta će mi Crna Gora ako nisam u spirali birokratske vlasti?“ Zar se u mnogim od ovih izjava protiv mikrodržave ne prepoznaje taj „plaćeni patriotizam“?

Birokratizacija uma je važna posljedica velike i moćne birokratije. Nije, po mom mišljenju, problem samo da se izdvaja veliki novac već je još veći problem što birokratski um zahvata većinu građana. Zar finansijska i ekonomska kriza nije odmah dala plimu protivnicima individualizma i tržišta? Zar i mnogi koji su bili „za individualizam i tržište“, kada je to po njima bilo moderno, sada odmah nisu migrirali u „sigurni državni tabor“?

Jedna od karakteristika birokratskog uma je upravo brzo mehaničko prilagođavanje, bolje reći, kameleonsko prilagođavanje. Kako drugačije objasniti da su profesori marketinga (vještine prodaje na tržištu) i menadžmenta (vještine upravljanja procesima na tržištu) bili među prvima u kritici tržišta i potrebi jačanja države?

Zašto se studentima objašnjava da je Država Bog, da je sve što je državno sveto i moralno, da se bez državnih davanja ne može živjeti? Zašto im se ne objasni da država nikome ne može dati, ako od nekoga to ne oduzme? Bilo koja subvencija se nikada ne plaća iz novca državne birokratije nego iz novca poreskih obveznika? Isto tako, zašto se više ne objašnjava da inflacija i ekspanzija kredita kao izraz širokogrudosti države ništa ne dodaju količini postojećih resursa? One čine neke ljude bogatijim samo u mjeri u kojoj druge čine siromašnijim!

Odnosno, potrebno je raspraviti dva ključna motiva – u državi i na tržištu. Kod tržišnog društva vodeće načelo je motiv profita! Kod države kontrole to je načelo poslušnosti. Ne ostavlja se treća mogućnost!

Koncept mikro-države je upravo pokušaj da se sa malim brojem poslom zauzetih službenika u administraciji, sa ljudima koji poznaju struku, vještine i znaju jezike, sa ljudima otvorenog načina razmišljanja, koji su dobro plaćeni (10-12 prosječnih plata u biznisu) u maloj državi (od 650.000 stanovnika) stvore uslovi za izbjegavanje klasičnih posljedica koje velika birokratija ima na prosperitet društva. Jednostavno, da ljudi shvate da je i posao u birokratiji isti kao i posao na tržištu (u biznisu) - da se on obavlja, ne zbog altruizma, nego zbog dobre plate i životne perspektive. Da to umjesto posla vječne sigurnosti proizašle iz poslušnosti, postane posao kompetencije i naporan posao koji se u konkurenciji mnogih može zadržati samo ako ste najbolji u onom što radite!

Da li je zaista iluzija da će u Crnoj Gori nesigurno radno mjesto u biznisu potisnuti sigurno radno mjesto u birokratiji; da će surovost zahtjeva tržišta potisnuti blagonaklonost i privilegije božije Države; da će uporni tragači i istraživači novih ideja, pregnuća i biznisa potisnuti birokrate – sveštenike savremenog doba?

Bernard Šo je rekao da se pametni ljudi prilagođavaju svijetu, a budale žele da svijet prilagode sebi! Ipak, razvoj je zavisio prije svega od ovih drugih!